

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

**ЗАШТИТА ЦИВИЛНОГ СТАНОВНИШТВА И УЛОГА
МЕЂУНАРОДНИХ ХУМАНИТАРНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА У
РАТУ**

ДИПЛОМСКИ РАД

МЕНТОР:

Др Владимир Јаковљевић

редовни професор

КАНДИДАТ:

Невенка Ђорђевић

бр. индекса 189/12

Београд, 2019. године

Садржај

УВОД.....	- 3 -
1. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ И ДРУШТВЕНА СУШТИНА РАТА.....	- 5 -
1.1. Узроци и циљеви рата.....	- 6 -
1.2. Класификација рата.....	- 8 -
2. МЕЂУНАРОДНО-ПРАВНА ЗАШТИТА ЦИВИЛНОГ СТАНОВНИШТВА У РАТУ.....	- 12 -
2.1. Цивили и цивилно становништво.....	- 13 -
2.2. Међународно-правни инструменти о заштити цивила и цивилног становништва у оружаним сукобима.....	- 14 -
2.2.1. Женевске конвенције као извор заштите цивилног становништва у оружаним сукобима.....	- 15 -
2.2.1.1. Конвенција о заштити грађанских лица у оружаним сукобима из 1949. године (IV Женевска конвенција).....	- 15 -
2.2.1.2. Протокол I и II на Женевске конвенције из 1949. године.....	- 16 -
3. УЛОГА МЕЂУНАРОДНИХ ХУМАНИТАРНИХ ОГРАНИЗАЦИЈА У РАТУ.....	- 18 -
3.1. Улога Међународног комитета Црвеног крста (МКЦК).....	- 18 -
3.2. Улога Међународне федерације друштава Црвеног крста и Црвеног полумесеца.....	- 23 -
3.3. Улога организација и тела Уједињених нација.....	- 24 -
3.3.1. Улога Организације Уједињених нација за права деце УНИЦЕФ.....	- 24 -
3.3.2. Улога високог комесаријата за избеглице - УНХЦР.....	- 29 -
3.3.3. Улога Светске здравствене организације WHO.....	- 31 -
3.3.4. Улога Светског програма за храну WFP.....	- 32 -
3.3.5. Канцеларија Уједињених нација за координацију хуманитарних послова – ОСНА.....	- 34 -
3.4. Улога Међународне организације за миграције – ИОМ.....	- 36 -
3.5. Улога Међународне хуманитарне асоцијације „Лекара без граница“.....	- 37 -
4. МЕЂУНАРОДНЕ ХУМАНИТАРНЕ ОГРАНИЗАЦИЈЕ.....	- 39 -
4.1. Појмовно одређење и класификација.....	- 39 -
4.2. Принципи и вредности хуманитаризма.....	- 42 -
4.3. Правни оквир хуманитаризма.....	- 44 -
4.4. Међународно хуманитарно право и хуманитарне агенције.....	- 46 -
ЗАКЉУЧАК.....	- 48 -
Литература:.....	- 49 -

УВОД

Развој савремених друштвених, политичких и међудржавних односа у условима који су окарактерисани негативно са аспекта безбедности јер представљају последицу наметања воље другим државама од стране моћних, у различитим сферама међународних односа, доводе до сукоба различитих врста који у појединим случајевима прелазе у оружане, где се додатно погоршава стање у међународним односима како на локалном и регионалном, тако и на глобалном плану.

Такође треба напоменути да у савременим условима где будућност многих мањих држава или држава које немају статус „моћних“, у многоме зависи и од различитих интереса „великих“, као и могућности остваривања тих интереса.

У таквим условима, цивилно друштво које је иначе погођено различитим социјалним, економским, културним и другим потешкоћама доводи се у стање угрожености пре свега живота, здравља, основних људских права, правде и безбедности. Државе које због нарастајућих међудржавних сукоба и конфликта и различитих унутардржавних проблема са којима се суочавају, више нису у стању да људима пруже одређену врсту неопходне помоћи, приморане су да траже помоћ међународне заједнице.

Када до таквих ситуација дође, улога међународних хуманитарних организација је веома важна. Од брзине и начина њиховог организовања и деловања зависи безбедност и здравље великог броја угроженог становништва. Њихова улога далеко је значајнија у условима рата, где је нормално функционисање система доведено до колапса, а становништво због такве ситуације трпи последице различитих врста. Последице се могу сагледати од недостатка хране, пијаће воде, склоништа, гардеробе па до неопходне здравствене и социјалне заштите.

Тада и у таквим условима, треба деловати тако да целокупно становништво добије неопходну помоћ, што у условима рата није ни најмање лак задатак. Хуманитарне организације се суочавају са бројним потешкоћама на терену, проблем могу претстављати и кашњење у испоруци средстава, недостатак финансија, обученог особља и ништа мање важна угроженост самих припадника хуманитарних организација у раду на терену.

Такође, посао хуманитарних организација не завршава се престанком рата. Наиме, рат је таква појава која оставља дубоке, тешке и трајне последице како по човека и његово физичко и психичко стање (које се може одразити у виду инвалидности, или траума оне или оне врсте нарочито код деце; које се све морају пратити и након престанка рата); тако и по човекову околину (велики број људи приморан је да напусти своје домовине, или су остали без крова над главом, затим загађеност воде, ваздуха и земљишта; који опет приморавају становиштво на одлазак).

Због свега наведеног хуманитарне организације имају виталан значај у пружању помоћи људима који су погођени ратом и последицама које рат са собом носи, њихова улога и значај видљиви су од самог почетка и пружања прве хитне помоћи у основним животним потребама, збрињавању становништва, до касније помоћи мигрантима, расељеним лицима и повратницима и њиховом интеграцијом или реинтеграцијом; као и у рехабилитацији подручја које се налазило под дејством оружаних сукоба.

1. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ И ДРУШТВЕНА СУШТИНА РАТА

Рат је изузетно важна друштвена појава која прати човека кроз његову историју, без обзира на све промене које је доживело људско друштво у материјалном, техничко-технолошком, културном, научном и моралном смислу. Историју ратова карактеришу два значајна, наизглед противречна обележја. Прво се односи на чињеницу да се човечанство, с удаљавањем од биолошке предисторије, све више обележавало деструктивношћу. Друго, што је човек постојао разумнији и свестранији, рат је постојао свеобухватнији како по броју ангажованих појединаца, тако и по количини друштвених подсистема које је у себе укључивао.

У рат се укључује све без остатка, односно све димензије човека, државе и друштва. У рату се користе сва најразвијенија расположива средства (дозвољена и недозвољена), све људске снаге, материјална и економска добра. Рат у себи садржи: мит, веру, историју, насиље, психологију масе, употребу истине, превару, ратна лукавства, многе лажи, различите интересе, људски хероизам, срамне издаје и друго. Рат није збир битака или ратних кампања, већ стање целог друштва у условима општег конфликта.¹

Рат је таква појава која из корена мења и угрожава живот и друштвене односе, чиме доводи у директну опасност опстанак појединца и целих друштвених заједница. Појавом атомског оружја и другог оружја за масовно уништавање, рат постаје бесмислен, и тада подразумева „крај сваке политике и оних који такву политику воде“.²

Да би дошло до рата, неопходно је постојање различитих интереса и циљева различитих субјеката као носилаца друштвене моћи и силе (државе, народи, коалиције, савези, и религије). Вебстеров амерички инциклопедијски речник даје следеће одређење рата: „Рат је стање обично отворених и званично потврђених сукоба између политичких јединица (држава, нација)“, „Рат је вештина и наука о војним операцијама, методама и принципима ратовања.“³ Без обзира на све веће жртве, патње људи и разарање материјалних и духовних тековина до којих доводе ратови, рат је остао стално и често коришћено средство за разрешавање спорова међу државама и народима.

¹ Др Мишовић, С., *Системи одбране*, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд, 2013, стр. 37

² Мркић, С., Прелевић, М., Беговић, А., *Теорија о рату*, ВИЗ, Београд, 1981, стр. 52-54

³ Вишњић, Д., *Појам оружане борбе*, ВИНЦ, Београд, 1988, стр. 52

Схватања о рату не треба прихватити само као елементе идеологије разних класа које су дефиловале на историјској позорници, већ као одређени процес сазнања друштвене мисли у овој области, од настанка рата као друштвене појаве до данас. С обзиром на то да рат не воде појединци или групе, већ друштво односно држава, може се извући закључак да је рат друштвена појава. Као посебан облик друштвеног сукоба непомирљиво супротстављених страна, рат се заснива на супротстављености интереса и циљева. Рат, поред не-оружаног, обухвата и оружане сукобљавање и представља наставак дотадашњег интересног сукобљавања уз примену средстава насиља. Рат је производ супротности између друштвених класа, које се не могу решавати другим средствима. Порекло рата је везано за одређене периоде развоја људског друштва у којима су били различити и његови узроци и садржај, па се тако рат може посматрати као појава у робовласничком, феудалном, буржоаском друштву.

Према томе, рат је друштвени процес у коме класе, народи и државе силом покушавају да одбране или насилно остваре своје економске, политичке, класне и друге интересе. Основни разлози непотпуног разјашњавања правих узрока настанка и циљева рата, у свим периодима развоја људског друштва, били су: недовољни степен развоја друштвених и других наука; спутавање и гушење научног приступа изучавању рата, јер исти није ишао у пролог владајућој елити; класна припадност већине мислилаца владајућој класи, што је водило закључцима који су одговарали тој класи. Због тога се поуздано може рећи да је рат настао на оном степену развоја људског друштва, када се оно на основу приватне својине, поделило на две антагонистичке класе - класу експлоататора и класу експлоатисаних.

1.1. Узроци и циљеви рата

Друштвено-историјско искуство о узроцима и циљевима рата у различитим периодима развоја људског друштва упућује на следеће закључке:⁴

1. Да је основни узрок рата у друштву - материјална корист коју је победник у рату могао добити од побеђеног. Рат се јавља на оном степену развоја друштва, када је човек могао произвести више материјалних добара него што му је било потребно за егзистенцију;

⁴ Др Мишовић, С., *Системи одбране*, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд, 2013, стр. 62

2. Да је постојала знатна разлика између ратова у првобитној заједници и ратова у класном друштву. У *првобитној заједници* сваки одрасли припадник племена био је и ратник; за вођење рата користило се оруђе које је истовремено служило и за производњу материјалних добара (секира, копље, лук, стрела); циљ рата није био потчињавање или уништавање противника, већ његово протеривање са одређене територије или отимање плена; прикупљени плен је припадао свим члановима племена као заједничка својина и до рата је најчешће долазило случајно. У *класном друштву* за рат су одређивани посебни чланови друштва, ратници-војници; за вођење рата су се производила оружја и ратна техника; циљ рата био је потчињавање противника до његовог потпуног уништења; плен у највећој мери, припада владајућој класи; до рата је најчешће долазило плански, као резултат политике валдајуће класе;

3. Рат у данашњем смислу те речи је настао као израз класне поделе друштва и као основни начин разрешавања класних антагонистичких противречности. Покушаји да се рат прикаже као резултат верских, идеолошких и сличних узрока представља замагљивање правих друштвених узрока рата;

4. Рат је друштвено-исторјиска појава, који је настао на одређеном степену развоја друштва и који нестаје онда када нестану узроци његовог настанка. То значи да ће нестанком приватне својине над средствима за производњу и нестанком класа нестати противречности у друштву, а тиме и узроци рата, па и сам рат.

Циљеви вођења рата кроз историју су различити и међузависни. У литератури је прихваћена дефиниција рата, коју је дао Клаузевиц – „Основни циљ сваког рата је да противника принуди на потчињавање нашој вољи. Ако треба да се повинује нашој вољи, онда га морамо довести у стање, што ће бити теже од жртве коју захтевамо од њега, а да би смо у томе успели противник се мора онеспособити за отпор.“⁵ Приликом реализације постављеног циља, политички циљ рата има врло важну улогу јер је политичка сврха као првобитни мотив рата, оно мерило које ће одређивати и циљ који се ратом мора постићи. Рат је у суштини политички акт пошто га изазива политички мотив.

⁵ Исто, стр. 62

1.2. Класификација рата

Једно од значајних питања у проучавању ратова јесте њихова могућа класификација, због чега постоје веома различита мишљења посебно око критеријума по којима је могуће извршити ту класификацију. Научна класификација ратова мора да има прецизно одређене критеријуме, који могу бити: логички, хронолошки, типолошки, и практични.

Највећи број теоретичара сагласан је да се *општа класификација* ратова изврши према следећим критеријумима: 1. филозофском; 2. социолошком; 3. друштвено-историјском; 4. друштвено-политичком; 5. нормативно-правном; 6. техничко-технолошком; 7. географском; 8. демографском; 9. идеолошком; 10. војном. Општа класификација ратова извршена је на опште и посебне ратове. Општи ратови по размерама захватају просторе више континената и укључују све људске и материјалне потенцијале ратујућих страна. Посебни ратови се воде са посебно постављеним циљевима, захватају највећи део територије континената и укључују укупне људске и материјалне потенцијале зараћених страна.⁶

1. Према **филозофском критеријуму** - ратови су подељени на праведне и неправедне. У праведне ратове убрајани су национално-одбрамбени, ослободилачки и револуционарни ратови. У неправедне ратове убрајани су инперијалистички (освајачки ратови) и контрареволуционарни ратови.

2. Према **социолошком критеријуму** – разликују се грађански, народни и међународни ратови. Грађански рат се води унутар територије једне државе, при чему велики део њеног становништва подржава једну зараћену страну. Такође грађански рат се првенствено води ради освајања власти, решавања мањинских или других права, добијања културне или политичке аутономије или добијања делова државне територије.

3. Према **друштвено-историјском критеријуму** - ратови су подељени на светске, регионалне и локалне ратове. Светски ратови су вођени на већем делу територије Земље и укључивали су у ратна дејства већине земаља света с њиховим укупним потенцијалима (до сада су вођена два светска рата, у којима је погинуло више од 65 милиона људи). Регионални ратови су захватили територију значајнијих региона на континентима, а

⁶ Исто, стр. 72

укључивали су више земаља датог региона с њиховим укупним потенцијалима и уз подршку неке велике силе тог времена. Локални ратови су захватили територије две захваћене стране, уз подршку других пријатељских земаља и неке велике силе. Циљеви ових ратова могу бити: промене граница и заузимање одређених територија, промена друштвено-економских односа у одређеним земљама и регионима и изазивање етничких и светских сукоба.

4. Према **идеолошком критеријуму** - ратови су подељени на револуционарне и контрареволуционарне. Револуционарни ратови су вођени против угњетача или класе на власти с циљем промене односа, укидања експлоатације народа и успостављања демократског поретка, а имали су карактер ослободилачких, народноослободилачких, националноослободилачких и народних ратова. Контрареволуционарни ратови су вођени против прогресивних и слободарских народа и држава, а водили су их реакционе снаге које су у већем броју случајева биле подржане споља од других, посебно моћнијих држава.

5. Према **друштвено-политичком критеријуму** ратови су подељени на нападачке и одбрамбене, где је друштвена функција рата одређена на основу интереса прогресивних страна друштва. Теоретичари под нападачким ратовима подразумевају реакционо-освајачке и контрареволуционарне ратове, а под одбрамбеним ратовима прогресивно-револуционарне и ослободилачке ратове.

6. Према **техничко-технолошком критеријуму** ратови се посматрају као класични и савремени, где друштвену функцију рата одређује савременост ратне технике којом располажу сукобљене стране, односно основни критеријум овакве поделе ратова јесте да ли су они вођени класичним или савременим средствима ратног потрнцијала. Савремене ратове карактерише употреба савремене, високо софистициране и информатичке технологије у свим елементима њиховог вођења (паметна технологија и средства за масовно разарање и уништавање).

7. Према **нормативно-правном критеријуму** - разликују се конвенционални и неконвенционални ратови, где је основни критеријум поделе - поштовање међународних правних конвенција и уговора. Овом критеријуму базу чине међународно ратно и међународно хуманитарно право. С обзиром да су велике силе себи дале за право да

легално крше норме ратног права, под изговором успостављања или очувања мира, у историји је било, а и у будућности ће бити највише неконвенционалних ратова.

8. **Демографски критеријум** - подразумева поделу ратова на мононационалне, бинационалне и полинационалне (мултинационалне), где се друштвена суштина ратова огледа у етничкој припадности зараћених страна и оних који на неки начин помажу једну страну. Мононационални ратови подразумевају међусобни сукоб једне етничке припадности, вођени су унутар једне државе, најчешће због сукоба различитих политичких опција. Бинационални ратови су вођени између две нације или етничке групе око решавања различитих проблема, као што су границе и територије. Мултинационални ратови су ратови који су вођени између више народа, нација или етничких група са веома различитим циљевима.

9. Према **географском критеријуму** - ратови су подељени на копнене, поморске, ваздушне и космичке, где се као критеријум за поделу узима амбијент у којем су ратови вођени.

10. Према **војном критеријуму**, суштину ратова чини примена силе, односно примена оружане борбе као основног садржаја рата, а ратови су подељени на три подкритеријума: према циљу рата (ратови са ограниченим и радикалним циљем), према величини простора (светски, регионални и локални ратови) и према ратним средствима и ратном потенцијалу (конвенционални ратови који су вођени, а могу бити још и хемијско-биолошки, нуклеарни и рат звезда).

Табела бр. 1: Општа класификација ратова

Општа класификација ратова		
Критеријум		Класификација по наведеном критеријуму
1. Филозофски критеријум	►	1) праведни ратови - национално-одбрамбени, ослободилачки и револуционарни; 2) неправедни ратови - империјалистички (освајачки) и контрареволуционарни
2. Социолошки критеријум	►	1) грађански ратови 2) народни ратови 3) међународни ратови
3. Друштвено-историјски критеријум	►	1) локални ратови 2) регионални ратови 3) светски ратови
4. Идеолошки критеријум	►	1) револуционарни ратови 2) контрареволуционарни ратови
5. Друштвено-политички критеријум (интерес прогресивних страна друштва)	►	1) нападачки ратови - реакционо-освајачки и контрареволуционарни; 2) одбрамбени ратови - прогресивно-револуционарни и ослободилачки
6. Техничко-технолошки критеријум (савременост ратне технике)	►	1) класични ратови 2) савремени ратови
7. Нормативно-правни критеријум (поштовање међународних правних конвенција и уговора)	►	1) конвенционални ратови 2) неконвенционални ратови
8. Демографски критеријум (етничка припадност зараћених страна)	►	1) мононационални ратови 2) бинационални ратови 3) полинационални (мултинационални)
9. Географски критеријум (амбијент у којем су ратови вођени)	►	1) копнени ратови 2) поморски ратови 3) ваздушни ратови 4) космички ратови
10. Војни критеријум	►	1) према циљу рата (ратови са ограниченим и радикалним циљем) 2) према величини простора (светски, регионални и локални ратови) 3) према ратним средствима и ратном потенцијалу (конвенционални ратови, хемијско-биолошки, нуклеарни и рат звезда)

Извор: Др Мишовић, С., *Системи одбране*, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд, 2013, стр. 72,
Прилагодила: Аутор

2. МЕЂУНАРОДНО-ПРАВНА ЗАШТИТА ЦИВИЛНОГ СТАНОВНИШТВА У РАТУ

Први покушаји заштите цивилног становништва у рату започети су далеко у прошлости људског друштва. Неки корени ове заштите могу се наћи још у старом веку. Ипак оно што савремено међународно право прихвата као систем заштите цивилног становништва почиње са развојем међународног права, а посебно међународног права оружаних сукоба (у току) почетком XX века. Развој је настављен након горких искустава два светска рата. Велика разарања и патње човечанства посебно су погодили цивилно становништво. Може се слободно рећи у већој мери него саме учеснике ова два велика светска оружана сукоба.

Након другог светског рата донета су прва свеобухватна правила о заштити жртава рата, кроз четири Женевске конвенције. Доношење ових прописа није смањило страдање цивила. Напротив негативан тренд се наставио и у наредним сукобима. Патње и страдања цивилног становништва су се прилично повећале у сукобима на у другој половини 20. и на почетку 21. века. Непосредна ратна дејства су највећи узрок смртности цивила, али не једина. Поред њих глад, епидемије, болести, недостатак лекарске неге, често доприносе великом страдању лица која нису директни учесници оружаних сукоба. Читави градови и региони бивају оружаним дејствима одсечени од путева хуманитарне помоћи, без које цивилно становништво не може да опстане. Појам цивилних жртава не подразумева само преминуле цивиле, ту су и физичке повреде, трајне болести, психичке, социјалне, економске последице сукоба. Чак и након окончања непријатељстава па и самог оружаног сукоба патње и недаће цивилног становништва не престају. Употребе оружја која негативно утичу на животну средину па самим тим и на људско здравље доводе у опасност опстанак нових генерација. Савремени сукоби су са употребом нових оружаних средстава донели и већи проценат цивилних жртава.

Међународно право оружаних сукоба је прошло кроз две фазе; једна коју везујемо за период до 1945. и које у доктрини неки аутори називају Хашким правом или Ратним правом и на период након Другог светског рата који доноси један нови приступ и у први план истиче заштиту појединаца у рату, па се чешће користи назив Међународно

хуманитарно право, негде у литератури се може наћи назив и “Женевско право” (због Женевских конвенција из 1949.године које се највише баве заштитом лица у међународним оружаним сукобима. Због преплитања тзв. „ратног“ и „хуманитарног права“ у доктрини се у другој половини 20. века појавио и назив Међународно право оружаних сукоба. Временом се називи ратно и хуманитарно стапају у јединствен назив „Међународно хуманитарно“ или задржава поменути заједнички назив „Међународно право оружаних сукоба“. Првенствени жеља креатора међународног ратног и хуманитарног права је била да се уреде односи између зараћених страна и да се не дозволи самовоља у погледу средстава која се користе у сукобима, затим начину вођења оружаних операција и на крају у погледу избора циља. Кроз све ове елементе је постојала тежња да се заштити цивилно становништво.

2.1. Цивили и цивилно становништво

Јединствена дефиниција цивилног становништва која је опште прихваћена у документима и литератури не постоји. Нацрт II Допунског протокола је садржао дефиницију да се под цивилом сматра „...свако лице које није припадник оружаних снага...“, а да „цивилно становништво чине сва лица која су цивили“. Ова дефиниција је изостављена у последњем моменту што има за последицу да II Допунски протокол не садржи дефиницију цивила или цивилног становништва, иако се ови термини користе у неколико одредаба. Може се заступати становиште да термини који се наводе у члану 1 Допунског протокола II: „...оружаних снага и отпадничких оружаних снага или других организованих наоружаних група које, под одговорном командом...“, изричито препознају основне услове оружаних снага, како се примењују у међународним оружаним сукобима, и да су на основу тога цивили сва лица која нису припадници таквих снага или побуњеничких оружаних група.

Међународно право оружаних сукоба пружа општу, али и посебну заштиту одређеним категоријама лица. Овде се најпре подразумевају особе које су због ратних дејстава избачене из борбе и пале под власт непријатеља, као што су рањеници, болесници, бродоломници и ратни заробљеници. Оваква заштита је наопходна и за цивилна лица, јер су она често и у већој мери изложена борбеним дејствима или пак потпадају под власт непријатеља, што је случај код окупације или на просторима инвазионе територије. Иако

су обичајним и међународним уговорним правом цивили искључени из борбених дејстава и заштићени од дејстава рата уз изричиту забрану напада на њих и на објекте у којима живе (или су од значаја за њихово преживљавање), ратна дејства, често су усмерена управо на цивиле.

2.2. Међународно-правни инструменти о заштити цивила и цивилног становништва у оружаним сукобима

Чињеница је да се заштита цивилног становништва у међународним оружаним сукобима обезбеђује пре свега путем права, али и другим средствима, као што су политика и мере репресије. Основно легитимно и легално средство јесте право. Зато је неопходно да се сагледају основни извори ове заштите.

Основни извори јесу извори међународног права. Уобичајна је подела извора права на материјалне и формалне. Материјални извори права су све друштвене околности и чињенице из којих право настаје, односно друштвени односи који доводе до формирања одређених правила. У конкретном случају, под материјалним изворима права се подразумева сама међународна заједница и њени субјекти и односи између тих субјеката, тј. међународни односи. Односи у међународној заједници често умеју да доведу до несугласица и спорова, а некада није могуће све спорове решити мирним путем иако томе треба тежити. Ова тежња је иначе постављена као начело међународног права. Под материјалним изворима права у ширем сислу, подразумевају и вредносни извори права, односно сви они системи вредности које утичу на субјекте који стварају право и које се желе остварити применом права, као што су то моралне норме, правна и политичка мишљења, правда, правичност, слобода, сигурност и друго. У овом случају вредносни извори заштите цивилног становништва у међународним оружаним сукобима, тј. вредности које се желе остварити би биле живот, физички и психички интегритет цивила, имовина, заједница чланова породице, образовање, слобода вероисповести итд. Формални извори права су конкретни правни акти, који могу бити општи и посебни. У случају положаја цивилног становништва у оружаним сукобима ти извори права су најчешће општи, а изузетно могу бити појединачни правни акти.

2.2.1. Женевске конвенције као извор заштите цивилног становништва у оружаним сукобима

На међународној конференцији у Женеви су 12. августа 1949. године усвојене познате четири Женевске конвенције које су постале основ међународног хуманитарног права. Управо IV Женевска конвенција (Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата од 12. августа 1949. године, у даљем тексту IV Конвенција) је посвећена заштити цивилног становништва у међународним оружаним сукобима. То је заправо прва конвенција која је за свој предмет имала искључиво и првенствено заштиту цивила и цивилног становништва. Женевске конвенције данас представљају део обичајног међународног хуманитарног права.

2.2.1.1. Конвенција о заштити грађанских лица у оружаним сукобима из 1949. године (IV Женевска конвенција)

Конвенција броји 159 чланова, који су груписани у тематске делове, делови су подељени на одељке, док поједини одељци имају по неколико глава. Део I. се односи на опште одредбе. У овом делу регулисано је поштовање и примена конвенције. Као и у осталим Женевским конвенцијама и четврта садржи такозвану „минијатурну конвенцију“. Наиме, све Женевске конвенције у својим члановима 3. су регулисале минималну заштиту цивила у случају оружаних сукоба који немају међународни карактер. У наставку првог дела утврђено је која су лица заштићена, случај ускраћивања заштите, почетак и крај примене Конвенције, посебни споразуми, немогућност одрицања од права, силе заштитнице, замена силе заштитнице и поступак за решавање спорова.

Други део Конвенције се односи на општу заштиту становништва од извесних последица рата. У овом делу су дефинисана и утврђена правила за санитарске зоне и места, зоне и места безбедности, неутрализоване зоне, евакуација људи из опкољених или опседнутих зона, заштита грађанских болница и особља истих. Транспорт рањених, повређених, немоћних, угрожених је такође регулисан у овом делу конвенције.

Трећи део Конвенције „Правни положај заштићених лица“ представља централни део конвенције и нормама из овог дела утврђена је заштита грађанских лица у одређеним ситуацијама. Овај део је подељен у пет одељака и сваки регулише заштиту у одређеној ситуацији. Први одељак чине правила која се односе на заштиту на територији страна у сукобу или пак на окупираној територији. Други одељак регулише правила за странце на територији сукобљених страна. Одељак три утврђује правила која се односе на окупиране територије и заштиту грађанских лица на овим територијама. Следећи одељак, дакле четврти, односи се на интернирање лица и поступак са интернираним лицима. У овом одељку дефинисана су места интернирања, њихов положај, уређеност, шта све мора да буде доступно интернираним лицима.

Четврти део конвенције чине одредбе о извршењу конвенције. Овај део регулише начине на које ће се донекле обезбедити поштовање претходно наведених правила. Овде се наводи који су то све субјекти укључени у примену конвенције. Наведено је да силе које држе заштићена лица ће указати најбољи пријем и третман разним организацијама које пружају помоћ цивилном становништву. Ту се убрајају верске организације, друштва за пружање помоћи, и друге организације које на различите начине доприносе побољшању положаја цивила.

2.2.1.2. Протокол I и II на Женевске конвенције из 1949. године

На дипломатској конференцији о реафирмацији и развоју међународног хуманитарног права применљивог у оружаним сукобима у Женеви 1949. године одржано је више састанака, тачније четири сесије у периоду од 1974. године до 1977. године. Као резултат тих сесија 8. јуна 1977. године усвојена су, између осталог и два протокола; Допунски протокол уз Женевске конвенције од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба, који је ступио на снагу 07.12.1978. године (у даљем тексту Протокол I) и Допунски протокол уз Женевске конвенције од 12. августа 1949. године о заштити жртава немеђународних оружаних сукоба (Протокол II).

Протокол I је у многоструку унапредио дефинисање одређених појмова који су од значаја за даљу и потпунију примену и самих Женевских конвенција. Такође, Протокол дефинише Силу заштитницу како неутралну државу или другу државу које не учествује у оружаном

сукобу, а коју је предложила, односно, именовала једна држава, а друга држава је прихватила као такву. Такође, неопходно је да је та држава спремна да врши све функције које су додељене Сили заштитници било одредбама Конвенција било Протоколом. За разлику од Женевске конвенције о заштити грађанских лица којом је предвиђено да се правила примењују један одређени временски период након окончања окупације, у Протоколу стоји да његова примена престаје моментом завршетка војних операција, а код окупираних територија моментом престанка окупације.

Допунски протокол уз Женевске конвенције од 12. августа 1949. године о заштити жртава немеђународних оружаних сукоба (Протокол II) представља уговор који је први пут у целости регулисао положај и заштиту свих жртава немеђународних сукоба.

Примена Протокола је утврђена и у односу на лица која штити. Тако је утврђено да се он примењује и на лица која су на било који начин учествовала у сукобу, па су тако поред непосредних учесника – бораца заштићени и они који су посредно, пружањем политичке подршке или пак материјалне или на други начин, помагале страни у том сукобу. Обично је реч о лицима која су подржавала и помагале побуњеничке групе, а познато је како се најчешће победници у тим сукобима умеју да опходе према побеђеној страни. У унутрашњим сукобима честа појава су суђења у кратком поступку, ликвидације и слично.

3. УЛОГА МЕЂУНАРОДНИХ ХУМАНИТАРНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА У РАТУ

Циљеви свих хуманитарних организација јесу да се у земљама које су погођене ратовима и великим кризама, спрече и смање људске патње колико год је то могуће; затим пружање помоћи угроженом становништву у виду материјалних и финансијских средстава, као и пружање услуга обученог хуманитарног особља. У складу са тим хуманитарне организације настоје да угроженом становништву пруже помоћ у виду хране, воде, обуће, одеће, склоношта, психолошког саветовања, као и помоћ у превазилажењу тешких ситуација и слично.

Међународне организације тако, у односу на област свог деловања делују и организују се на кризном подручју тако да помоћ буде што је могуће боље и брже распоређена, како би њоме био обухваћен што већи број оних којима је та помоћ неопходна.

3.1. Улога Међународног комитета Црвеног крста (МКЦК)

Међународни комитет Црвеног крста, иако је од почетка деловао на међународном плану, ипак је по своме устројству остао приватна и независна хуманитарна организација са седиштем у Женеви (Швајцарска) и сада делује у више од 80 земаља света. Независтан је у односу на све владе и његове активности и одлуке заснивају се у целини на хуманитарним разлозима. Комитет се труди да у духу своје девизе “милосрђе у рату” помогне жртвама у међународним и немеђународним оружаним сукобима и покушава да обезбеди имплементацију хуманитарних правила ради смањења насиља. У случајевима међународног рата, МКЦК иступа као неутрални посредник између зараћених страна у име жртава рата.⁷

Као непристрасна, неутрална и независна организација, МКЦК има искључиву хуманитарну мисију да штити животе и достојанство жртава сукоба и унутрашњег насиља и да им пружи помоћ. Оснивач је Међународног покрета Црвеног крста и Црвеног полумесеца. Улога МКЦК посебно се огледа у:

⁷ Мандат заснива на Женевским конвенцијама из 1949. и Допунским протоколима из 1977. године.

- поштовању и залагању за ширење основних принципа Покрета: човечности, непристрасности, неутралности, независности, добровољности, јединства и универзалности;
- признању сваког новообразованог или реорганизованог националног друштва које испуњава услове за признање садржане у чл. 4 Статута и обавештавању других националних друштава о тим признањима;
- предузимању задатака који му припадају на основу Женевских конвенција и Допунских протокола, раду на доследној примени међународног хуманитарног права које се односи на оружане сукобе и узимању у обзир свих поднесака о наводним кршењима тог права;
- тежњи да у сваком тренутку, као неутрална институција чији се хуманитарни рад одвија нарочито у доба међународних и других оружаних сукоба или унутрашњих немира - обезбеди заштиту и помоћ војним и цивилним жртвама таквих догађаја и њихових непосредних последица;
- обезбеђењу рада Централне агенције за тражење;
- доприносу обуци медицинског особља и припремању медицинске опреме, у сарадњи са националним друштвима, војним и цивилним медицинским службама и другим компетентним органима;
- ангажовању у вези са ширењем разумевања и знања о међународном хуманитарном праву које се односи на оружане сукобе и раду на даљем развоју тог права, и то пре избијања оружаних сукоба;
- обављању задатака које му поверава Међународна конференција Црвеног крста и Црвеног полумесеца.⁸

Улога МКЦК веома је значајна, а делује у рату, грађанском рату или унутрашњим немирима и затегнутостима штитећи и пружајући помоћ цивилним и војним жртвама. У оружаним сукобима - међународним сукобима, грађанским ратовима и унутрашњим немирима - пружа заштиту и помоћ војним и цивилним жртвама без обзира на то да ли су ратни заробљеници, цивилни затвореници, ратни рањеници или цивилно становништво на

⁸ Члан 5. *Статута Међународног покрета Црвеног крста и Црвеног полумесеца.*

окупираној или непријатељевој територији. Једна од његових активности је и посеђивање политичких затвореника.

Улогу МКЦК Ровер види у три области:⁹

- помоћ у побољшању статуса жртава рата кроз Женевске конвенције којима су кодификована правила којима се одређује како стране у сукобу треба да поступају с непријатељем који падне у њихове руке. Међународни комитет Црвеног крста ради на развоју и примени међународног хуманитарног права и на његовом разумевању и ширењу. Црвени крст обавља дужности које су му одређене Женевским конвенцијама и Допунским протоколима, покушава да обезбеди да се те одредбе примењују и спреман је да прошири њихове оквире када се за тим укаже потреба;
- посредничка улога између држава, које имају одређене дужности и жртава рата, које имају одређена права. У доба рата, грађанског рата или унутрашњих немира или затегнутости, МКЦК делује као неутрални посредник између страна у сукобу или других противника и труди се да обезбеди да се цивилним и војним жртвама пружи заштита и помоћ. Такође, предузима сваку хуманитарну иницијативу која одговара његовој улози као посебно неутралне и независне организације;
- обезбеђује поштовање основних принципа унутар Покрета и одлучује о признању националних друштава, која се затим примају у чланство Међународне федерације друштава Црвеног крста и Црвеног полумесеца. Његове одлуке се заснивају на неспорној чињеници да је неко национално друштво испунило услове које је утврдила Међународна конференција Црвеног крста и Црвеног полумесеца.

У условима различитих сукоба, МКЦК управља и координира међународне хуманитарне активности којима руководи Покрет.

Такође, настоји да спречи људску патњу промовисањем и јачањем хуманитарног права и универзалних хуманитарних принципа. Мандат МКЦК (за активности у време сукоба) заснива се на четири женевске конвенције из 1949. године и њиховим допунским

⁹ Ровер де Ц., Служити и штитити, Међународни комитет црвеног крста, Женева, 1998. године.

протоколима из 1977. године, као и на сопственом статуту (права на иницијативу у другим ситуацијама осим оружаних сукоба). Комитет је ангажован на изради свих наведених међународних уговора, подстиче и прати њихову примену и шири знања о њима у читавом свету.

Међународни комитет Црвеног крста у другим конфликтним ситуацијама, као што су грађански ратови или унутрашњи немири и затегнутости, може да пружа хуманитарне услуге на основу свог права на иницијативу које признају државе. Финансира се из доприноса држава потписница Женевских конвенција, доприноса националних друштава Црвеног крста и Црвеног полумесеца, приватних донација и разних поклона и легата.

Главне делатности МКЦК јесу:¹⁰

- 1) заштита ратних заробљеника, рањеника и цивилних интернираца и њихово обилажење без обзира на то где се налазе (логори, затвори, болнице, радни логори, итд.);
- 2) пружање материјалне и моралне подршке затвореницима које посећује, цивилима у непријатељским рукама или на окупираним територијама, расељеним лицима или избеглицама у зонама сукоба;
- 3) помоћ у случајевима који нису обухваћени Женевским конвенцијама (унутрашњи немири и затегнутости);
- 4) посете лицима која су затворена због безбедности и која могу да буду жртве самовољног поступка;
- 5) поновно успостављање контаката између раздвојених породица због конфликтних ситуација;
- 6) охрабривање развоја и примене међународног хуманитарног права.

У свим тим околностима, МКЦК има иста мерила за своје активности у односу на затворена лица без обзира на то да ли су ратни или политички затвореници. У вези са тим, његовим делегатима мора да се обезбеди:

- приступ свим затвореницима и дозвола да са њима разговарају слободно и без присуства трећих лица;

¹⁰ Ровер де Ц., *Служити и штитити*, Међународни комитет црвеног крста, Женева, 1998. године,

- приступ свим местима на којима се налазе затвореници као и поновне посете;
- да добију спискове свих лица која треба посетити (или да им се омогући да такве спискове састављају на лицу места).

Веома је важно да делегати МКЦК, који посећују затворенике не испитују разлоге за њихово затварање, већ се ограничавају на материјалне и психолошке услове у затвору и поступке према њима од тренутка хапшења или заробљавања. Комитет нема мандат да се изјашњава о узроцима сукоба или ситуацијама у којима интервенише. Извештаји које сачињавају представници МКЦК су поверљиви и уручују се само затворским властима или управама логора и органима од којих заробљеници зависе. Осим тих делатности везаних за заробљенике, МКЦК организује и припрема материјалну и медицинску помоћ, како би се обезбедило преживљавање неких рањивих категорија становништва (цивили, расељена лица, избеглице у зонама борби).

Осим тих делатности, МКЦК преко Централне агенције за тражење несталих лица обавља и друге хуманитарне задатке, као што су:

- трагање за лицима која су нестала или о којима нико од ближњих ништа није чуо;
- поновно уједињавање породица које су раздвојене у насталим догађајима;
- преношење поште тамо где је прекинута нормална комуникација;
- омогућавање лицима без држављанства, избеглицама и другим лицима која више немају документа о идентитету да оду у земљу азила или да буду репатрирана;
- издавање потврда о смрти или затвореништву.

Међународни комитет Црвеног крста може да предузме сваку хуманитарну иницијативу у оквиру своје улоге као специфично неутралне и независне институције и посредника и може да разматра свако питање за које је потребно да га проучи таква институција.¹¹

Слика бр. 2: Основни подаци и обележје МКЦК

Симбол МКЦК

-Црвени крст основан је у Женеви 1863. године.

-Оснивач је Жан Анри Динан

-Комитет данас има 11.000 ангажованих људи у 80 земаља, помажући људима погођеним оружаним сукобима и насиљем.

Извор: www.ckkv.org.rs; Прилагодила: Аутор

¹¹ Члан 5.3 Статута Међународног покрета Црвеног крста и Црвеног полумесеца.

3.2. Улога Међународне федерације друштава Црвеног крста и Црвеног полумесеца

Општи циљ Међународне федерације је да у свако доба инспирише, охрабрује, потпомаже и промовише све облике хуманитарних активности националних друштава са намером да се спрече и олакшају патње људи и тако допринесе одржавању и унапређењу људског достојанства и мира у свету. Да би постигао општи циљ а у контексту основних принципа Међународног покрета Црвеног крста и Црвеног полумесеца, према Статуту Покрета, функције Међународне федерације су, између осталог следеће:

- да делује као стални огран повезивања, сарадње и обуке између националних друштава и да им пружа сваку помоћ коју она могу да захтевају;
- да у свакој земљи охрабрује и унапређује установљавање и развој једног независног и у потпуности признатог националног друштва;
- да поможе националним друштвима у смањењу ризика од несрећа, у организовању њихових акција помоћи и у самим операцијама помоћи;
- да охрабрује и координише учешће националних друштава у активностима за очување друштвеног здравља и за унапређење социјалног благостања, у сарадњи са њиховим одговарајућим националним властима;
- да охрабрује и координише сарадњу националних друштава у размени идеја за образовање деце и младих у погледу хуманитарних идеала и за развој пријатељских односа између деце и младих свих земаља и да размењује добре праксе за учешће младих у волонтерским службама и процесу доношења одлука;
- помаже националним друштвима у регрутовању волонтера и чланова међу становништвом у целини и да промовише свест и разумевање о Основним принципима и идеалима Покрета.

➤ Хуманитарне активности подразумевају:

- пружање помоћи свим расположивим средствима, свим лицима угроженим несрећом;
- организовање, координацију и усмеравање међународне помоћи у складу са „Принципима и правилима за помоћ Црвеног крста и Црвеног полумесеца у несрећи“, које је усвојила Међународна конференција;

- пружање помоћи жртвама оружаног сукоба, помагање у промоцији и развоју Међународног хуманитарног права и дифузија тог права и Основних принципа у складу са споразумима закљученим са другим саставним деловима Покрета;

- вршење улоге службеног представника националних друштава на међународном плану, између осталог и у разматрању свих питања у вези са одлукама и препорукама које усваја Генерална скупштина Међународне федерације као и улоге чувара њиховог интегритета и заштитника њихог интереса.

Слика бр. 3: Основни подаци и обележја Међународне федерације друштава Црвеног крста и Црвеног полумесеца

- Међународна федерација основана је 1919. године у Паризу
- Федерација делује у 190 земаља чланица.

Извор: www.ckkv.org.rs; Прилагодила: Аутор

3.3. Улога организација и тела Уједињених нација

Систем Уједињених нација такође незванично познат као „породице УН-а“ састоји се из самог УН-а и многих повезаних програма, фондова и специјализованих агенција, који располажу сопственим руководством, буџетом и члановима.

3.3.1. Улога Организације Уједињених нација за права деце УНИЦЕФ

Заштита деце документима УН-а у условима оружаног сукоба и рата подразумева следеће:

Конвенција о правима детета, у члану 38., предвиђа следеће обавезе страна уговорница по питању права деце у ситуацијама оружаног сукоба:

- 1) Стране уговорнице се обавезују да поштују и обезбеђују поштовање правила међународног хуманитарног права која су за њих обавезујућа у ситуацијама оружаног сукоба, а односе се на дете;

- 2) Стране уговорнице ће предузети све могуће мере да обезбеде да особе које нису навршиле 15 година директно не учествују у непријатељствима;
- 3) Стране уговорнице ће се уздржати од регрутовања у своје оружане снаге особа које нису навршиле 15 година. У регрутовању оних особа које су навршиле 15 година, али које нису навршиле 18 година, стране уговорнице ће настојати да дају предност онима који су најстарији;
- 4) У складу са својим обавезама по међународном хуманитарном праву да штите цивилно становништво у оружаним сукобима, стране уговорнице ће предузети све могуће мере да обезбеде заштиту и бригу о деци која су погођена оружаним сукобом.

Сходно члану 39. наведене конвенције, стране уговорнице ће предузети све одговарајуће мере да подстичу физички и психолошки опоравак и друштвену реинтеграцију детета жртве: сваког облика занемаривања, искоришћавања или злостављања; мучења или било ког другог облика окрутног, нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања; или оружаног сукоба. Такав опоравак и реинтеграција ће се вршити у условима који подстичу здравље, самопоштовање и достојанство детета.

Државе уговорнице *Опционог протокола уз Конвенцију о правима детета и о учешћу деце у оружаним сукобима*,¹² подстакнуте великом подршком Конвенције о правима детета, узнемирене због штетног и широко распрострањеног сукоба на децу, сматрајући да ради јачања даље имплементације права признатих Конвенцијом о правима детета постоји потреба да се повећа заштита деце од учествовања у оружаном сукобу, подсећајући на обавезу сваке стране у оружаном сукобу да се придржава одредаба међународног хуманитарног права и подстичући учешће заједнице, у ширењу информативних и образовних програма који се тичу спровођења Протокола сагласиле су се о следећем:

Сходно члановима 1. и 2. наведеног протокола, државе уговорнице ће предузети све могуће мере како би се обезбедило да припадници њихових оружаних снага који још нису навршили 18 година не узимају директно учешће у непријатељствима. Државе

¹² Опциони протокол уз Конвенцију о правима детета, усвојен резолуцијом Генералне скупштине УН, 25.мај 2000 године.

уговорнице ће такође обезбедити да лица која још нису навршила 18 година не подлежу обавезној регрутацији у своје оружане снаге.

Опциони протокол уз Конвенцију о правима детета и о учешћу деце у оружаним сукобима, у члану 3. предвиђа следеће:

1. Државе уговорнице ће подићи минималну старосну границу за добровољну регрутацију лица у своје државне оружане снаге у односу на ону постављену у члану 38. став 3. Конвенције о правима детета, имајући у виду принципе садржане у том члану и признајући да, у складу са Конвенцијом, лица млађа од 18 година имају право на посебну заштиту.

2. Свака држава уговорница ће депоновати обвезујућу изјаву након ратификације или приступања овом Протоколу, у којој ће предвидети минималну старосну границу од које ће бити дозвољена добровољна мобилизација у њене државне оружане снаге као и опис гаранција које је она усвојила како би се обезбедило да таква мобилизација не буде принудна или присилна.

3. Државе уговорнице које дозволе добровољну регрутацију у своје државне оружане снаге лицима млађим од 18 година, гарантоваће да ће као минимум обезбедити да:

- а) таква регрутација буде стварно добровољна;
- б) таква регрутација буде спроведена уз изричито пристанак родитеља или законских старатеља тог лица;
- в) су та лица у потпуности информисана о обавезама које произлазе из такве службе;
- д) та лица обезбеде поуздан доказ о својим годинама пре него што буду примљена у државну војну службу.

4. Свака држава уговорница може у било ком тренутку да поткрепи своју изјаву, упућивањем обавештења о томе Генералном секретару Уједињених нација који ће обавестити све државе уговорнице.

5. Захтев за подизање старосне границе из става не односи се на школе којима руководе или су под контролом оружаних снага државе уговорнице, уз примену чланова 28 и 29 Конвенције о правима детета.

Опциони протокол такође прописује да оружане групе које нису оружане снаге државе, не би требало под било којим околностима да регрутују или искоришћавају у непријатељствима лица млађа од 18 година. Са друге стране државе уговорнице ће предузети све могуће мере да спрече регрутацију и искоришћавање, укључујући усвајање неопходних законских мера да такве поступке забране или квалификују као кривично дело.

У складу са чланом 6. Протокола, свака држава уговорница:

- мора предузети све неопходне законске, административне и друге мере како би се, у оквиру њене надлежности обезбедило делотворно спровођење одредаба овог Протокола;
- се обавезује да принципе и одредбе овог Протокола учини широко познатим и да их промовише путем одговарајућих средстава како одраслима, тако и деци;
- предузима све могуће мере да обезбеди да лица која су у оквиру њене надлежности регрутована и искоришћавана у непријатељствима, у супротности са овим Протоколом, буду демобилисана или на други начин отпуштена из војне службе;
- ће, када буде неопходно, таквим лицима пружити сву одговарајућу помоћ за њихов физички и психички опоравак и друшвену реинтеграцију.

Уколико је потребно, државе уговорнице ће, у сарадњи са међународним агенцијама и невладиним организацијама, развити један свеобухватни систем психолошке подршке и помоћи за раздвојену децу и децу без пратње која су била изложена оружаним сукобима. Овај систем дужну пажњу посветиће узрасту и полу детета.

Током ванредне ситуације деца су посебно осетљива на болести, неухрањеност и насиље. Деца која живе у конфликтним подручјима су највише угрожена што је и доказано циљевима развојних индикатора савременог доба. У земљама које се налазе у оружаном сукобу, већа је вероватноћа да деца живе у екстремном сиромаштву, да им није обезбеђен упис у основну школу; такође смртност деце до пет година је изразито велика. Становништво у земљама које су погођене сукобом живе без хигијенских услова и здраве

пијаће воде. УНИЦЕФ се управо фокусира на ову децу и њихове породице, односно на предузимање основних интервенција потребних за заштиту, са циљем да се спасу животи и да се осигурају права све деце, свуда у свету. Хаос и несигурност рата прети или уништава приступ храни, склоништу, социјалној подршци и здравственој заштити.

У исто време, одржава се посвећеност интегрисања хуманитарне акције у оквиру програма УНИЦЕФ на глобалном и националном нивоу, јер се на тај начин пружа јединствена прилика да хуманитарни одговор има бољу везу са развојним програмима. Ово је кључ за постизање ефикаснијег одговора у хуманитарним кризама, као и да се промовише брз опоравак у изградњи отпорност на шокове.

У здрављу, исхрани, заштити деце, образовања и ХИВ / АИДС-а, ЦЦЦС дефинише резултате циљева хуманитарне приправности и одговора - који одговарају међународним стандардима - као и специфичне циљеве који ће осигурати фокус на решавању основних узрока угрожености, фрагилности и сукоба.

Први приоритет хуманитарне акције УНИЦЕФ-а ће бити да подржи ефикасну приправност и одговор хуманитарних криза. У наредне четири године, УНИЦЕФ ће наставити да ради на недавним побољшањима у системима који подржавају хуманитарну акцију, са општим циљем да се постигне бржи одговор на катастрофе, укључујући рану идентификацију приоритета и стратегија, брзо распоређивање квалификованог особља и јасне одговорности за одговор. То ће интегрисати спремност у планирању и спровођењу развоја. УНИЦЕФ ће наставити да доприноси систему хуманитарног партнерства, укључујући његове одговорности за координацију кластера и сектора. У ситуацијама грађанских немира или оружаног сукоба, подржаће ванредне одговоре који су у складу са хуманитарним принципима.

УНИЦЕФ-ове централне канцеларије ће изградити отпорност и смањити угроженост пружањем подршке капацитета локалних система и структура да се тиме баве систематски. Везе између хуманитарних и развојних интервенција ће се одвијати на више нивоа, преко програма утврђеног ризика земље и прилагођавања контексту земље. То може да подразумева усклађивање средстава за хуманитарни одговор на више структурне и системске промене у решавању постојеће празнине и / или коришћењем инвестиције

кроз редовне програме земаља за јачање националних капацитета за одговор на ванредне ситуације у будућности.

У свим случајевима, УНИЦЕФ ће осигурати да развојни програми нису заустављени или заменили хуманитарни одговор, већ да се интеграција јавља као одговор на националне приоритете и потребе.

Све у свему, УНИЦЕФ ће ојачати своје капацитете тако да делује као центар изврсности за хуманитарне анализе знања и иновација како би се омогућило ефективно предвиђање претњи и оснаживање УНИЦЕФ-а и његових партнера са најсавременијим стандардима, технологијама и алатима како би олакшао свој рад и омогућио боље хуманитарне акције.

3.3.2. Улога високог комесеријата за избеглице - УНХЦР

Људима који су приморани да беже из својих домова у потрази за сигурношћу у некој другој земљи или у другом делу сопствене домивине увек је потребна помоћ. Многе избеглице и интерно расељена лица напуштају своје домове без ичега или са мало ствари, чак и новац који понесу бива брзо потрошен.

УНХЦР и његови партнери обезбеђују разне видове виталне помоћи. У почетку се пружа интервентна, животно важна помоћ у виду чисте воде и хигијенских пакета, медицинске неге, грађевинског материјала или артикала попут ћебади, душека, канти за воду, покућинства и понекад, хране. Други видови помоћи који се пружају или при чијем пружању се помаже јесу регистрација избеглица, помоћ и саветовање о захтевима за азил, образовање и правно саветовање. Помоћ УНХЦР-а се наставља и када се људи врате својим домовима организује се превоз авионом, бродовима и аутобусима и повратницима се дају пакети помоћи. Агенција такође спроводи програме локалне интеграције или реинтеграције укључујући доходне пројекте, обнову инфраструктуре и друге врсте помоћи.

На основу чл. 8 Статута УНХЦР-а:¹³

„Високи комесар обезбеђиваће заштиту избеглицама које потпадају под надлежност његове канцеларије следећим мерама:

1. Подстицањем на закључење и ратификовање међународних конвенција за заштиту избеглица, контролисањем њихове примене и предлагањем амандмана на њих.
2. Унапређивањем извршења свих мера предвиђених за побољшање ситуације избеглица и за смањење броја оних којима је потребна заштита кроз посебне споразуме са владама.
3. Помагањем владама и невладиним организацијама у подстицању добровољне репатријације и асимилације у нове националне средине.
4. Подстицањем држава да на своје територије примају избеглице, не искључујући оне у најугроженијим категоријама.
5. Улагањем напора за добијање дозволе да избеглице пренесу своју имовину, а нарочито ону која им је потребна за поновно насељавање.
6. Тражењем информација од влада о броју и условима у којима се налазе избеглице на њиховим територијама и о законима и прописима који се тичу избеглица.
7. Одржавањем блиских контаката са владама и одговарајућим међувладиним организацијама.
8. Успостављањем веза са приватним организацијама које се баве питањима избеглица, на онај начин за који се може сматрати да најбоље одговара.
9. Олакшавањем координације напора приватних организација које раде за добробит избеглица“.

Осим активности главне канцеларије у Женеви и регионалних канцеларија у главним земљама за добијање азила, УНХЦР интервенише код разних националних влада ради осигурања минимума права на слободу. Такође, има мандат да координира међународну акцију у области заштите избеглица и решавања њихових проблема широм

¹³

www.unhcr.ch

света. У складу са основном идејом, обезбедио је помоћ за око 50 милиона избеглица и добио два пута Нобелову награду за мир - 1954. и 1981. године.

Најважнија активност УНХЦР-а, позната као „међународна заштита“, јесте осигурање поштовања основних људских права избеглица, укључујући могућност добијања азила, као и да онемогући њихово враћање у матичну земљу уколико у њој постоји опасност да ће бити изложене прогањању. Високи комесаријат за избеглице промовише међународне избегличке уговоре, мониторинг примењивања међународног хуманитарног права и обезбеђивање материјалне помоћи, као што су храна, вода, склониште и медицинска нега за избегле цивиле.

Данас УНХЦР има штаб са више од 5.000 запослених у 281 канцеларији у 121 земљи, и брине о више од 21,6 милиона људи, укључујући избеглице и повратнике расељене у оквиру своје матичне земље. Око 544 невладине организације раде као UNHCR-ови оперативни партнери.

Програме УНХЦР-а одобрава и надгледа његов Извршни комитет, који се има 57 земаља чланица. Програми се финансирају од добровољних доприноса, углавном од влада, али и од других група, укључујући приватна лица и организације.

Комесаријат добија донацију мању од два одсто од буџета УН које користи искључиво за административне трошкове. У 2000. години комплетан буџет износио је 965,2 милиона долара.

3.3.3. Улога Светске здравствене организације WHO

Светска здравствена организација (WHO) као специјализована агенција УН за област здравља основана 7. априла 1948. године. Главни задатак те организације јесте достизање највећег могућег степена здравља. Будући да је специјализована да и ради на заштити здравља и унапређењу здравственог стања у свету, прати и проучава здравствено стање у земљама чланицама организације, проучава методе и организацију борбе против болести и пружа материјалну и стручну помоћ у спровођењу борбе против обољевања и у решавању здравствених проблема у појединим земљама.

Према дефиницији коју је успоставила Светска здравствена организација, под здрављем се подразумева стварање комплетног физичког, менталног и социјалног здравља, без заразних болести или других болесних стања.

Током ванредних ситуација оперативна улога Светске здравствене организације обухвата вођење и координацију као и пружање подршке земљама код процене ризика и утврђивања приоритета, постављања стратегије, пружања техничке подршке, залихе и финансијске ресурсе као и праћење здравственог стања. СЗО такође помаже земљама да ојачају своје националне капацитете за управљање ризиком, припреме за реаговање и опоравак од опасности које представљају претњу по људско здравље и безбедност.

Стабилизација здравства у кризним подручјима захтева одрживу подршку. Хитни случајеви не треба да доводе до колапса здравственог система који би требао да буде еластичан и остане функционалан чак и у време кризних ситуација.

У земљама где су здравствени системи доведени до колапса, вируси и појаве болести постају неминовност, такође у случајевима где финансирање за хитне случајеве касни или се обећања не поштују, здравље људи у било ком региону додатно се угрожава.

Слика бр. 4: Основно обележје Међународне здравствене организације

Извор: www.who.int/ Прилагодила: Аутор

3.3.4. Улога Светског програма за храну WFP

Организација Светски програм за храну основана је 1963. године као агенција Уједињених нација за борбу против глобалне глади. Основни задатак те организације јесте да обезбеди помоћ за лица која су жртве конфликта или природних катастрофа. Године

1994. WFP усвојио је извештај о мисијама у којем је предвиђена политика рада и дефинисано ко, шта, како и где ће се искорењивати глобална глад и сиромаштво. Седиште организације је у Риму, у Италији.¹⁴

Основна мисија WFP-а јесте:

- да достави хитне потребе угроженим регионима,
- да подржи економски и социјални развој.

Организација покушава да интернационализује, на највишем нивоу, потребе гладних и да промовише политику, стратегију и операције које ће помоћи сиромашним и гладним у целом свету.

Помоћ WFP-а усмерена је према следећим категоријама становништва:

- жртвама природних катастрофа, као што су поплаве, урагани и друге;
- расељеним лицима без обзира на то да ли је реч о избеглицама или о интерно расељеним лицима;
- гладнима и сиромашнима у свету који се налазе између сиромаштва и недовољне исхрањености.

Тај програм је свој рад заснивао на земљама чији је развој испод просека у којима постоји озбиљан недостатак хране. Углавном, су то регије Субсахарске Африке, Средњи исток, Латинска Америка и Азија и Пацифик.¹⁵ Док се Светски програм за храну тренутно суочава са шест ванредних ситуација изазваних оружаним сукобима и пружа подршку и помоћ у Сирији, Ираку, Јемену, Судану и Непалу.¹⁶

У ситуацији када је неопходно брзо реаговање на основу апела за помоћ припремају се планови за брзу испоруку хране и хуманитарне помоћи у угрожене регионе. Као једна од агенција ОУН, Светски програм за храну веома често сарађује с другим органима УН, владама и невладиним организацијама које нуде логистичку експертизу и гаранције за испоруку свих врста хуманитарне помоћи.

¹⁴ www.wfp.int.

¹⁵ Током 2001.године WFP хранио је 77 милиона људи у 82 земље, укључујући већину светских избеглица и интерно расељених лица.

¹⁶ <http://www.wfp.org/emergencies>

Веома важни аспекти рада WFP-а у тој области су и:

- рехабилитација подручја, нарочито оних која су погођена природним катастрофама;
- одвраћање, тј. достављање помоћи у храни као најефикаснији начин за спречавање дуготрајног процеса глади.

Средства за спречавање глади и сиромаштва у свету углавном се прикупљају као донације у новцу, храни (брашно, пасуљ, уље, шећер и со) или средствима за производњу и припрему хране. Према подацима WFP-а данас гладује сваки седми човек у свету и основни задатак организације је да испоруком помоћи у храни помогне жртвама рата, цивилних конфликта и природних катастрофа да сачувају животе. Осим тога, организација брине да се погођена подручја поново изграде.

Основна визија WFP-а јесте да сваки човек, жена и дете имају довољно хране за активан и здрав живот. Без тога неће бити могуће успостављање мира, демократије и изградње.

3.3.5. Канцеларија Уједињених нација за координацију хуманитарних послова – ОСНА

Канцеларија Уједињених нација за координацију хуманитарних послова, је део Секретеријата УН-а надлежна за обједињавање хуманитарних актера како би се обезбедио доследан одговор на ванредне ситуације. ОЦХА се такође труди да осигура оквир унутар којег сваки актер може да допринесе свеукупном напору неопходног за одговор.¹⁷

Мисија ОЦХА јесте:

- Мобилизација и координација ефикасне и принципијалне хуманитарне акције у сарадњи са међународним и националним актерима како би се ублажиле патње људи у катастрофама и ванредним ситуацијама;
- Залагање за права људи у невољи;
- Промовисање приправности и превенције;

¹⁷ <http://www.unocha.org/>

- Омогућавање одрживих решења.

У хуманитарним кризама хуманитарни актери на терену могу одмах пружити неопходну помоћ преко удружених фондова којима руководи ОСНА. При чему постоје две врсте обједињених фондова: Централни фонд за хитне интервенције (ЦЕРФ) и земље на бази удружених фондова (ЦБПФс). ЦЕРФ може да покрије све земље погођене хитним случајевима преко агенција Уједињених нација; док ЦБПФс послују у 17 земаља и могу издвојити неопходна средства директно у међународне и националне невладине организације за реализацију пројеката. Тренутно већина ЦБПФс средстава се издваја за партнере невладиних организација, а ОЦХА има за циљ повећање па чак и учешће.

Хуманитарни програмски циклус представља координирани низ акција предузетих ради припрема за управљање, и испоруку хуманитарне помоћи. Поступак циклуса у свакој земљи је у надлежности хуманитарних актера који руководе на терену. Први корак циклуса за управљање дугорочним кризама су процена координисања и анализа, чији је исход детаљни преглед хуманитарних потреба.

На основу ХПЦ земља дефинише одговор са циљевима и границама, поставља стратешке циљеве и планове у правцу њиховог остварења. Ови стратешки циљеви и планови представљају хуманитарни план одговора, што је основно средство за планирање хуманитарних активности и хуманитарног тима земље.

ХРП представља сервис за прикупљање средстава која се могу поделити партнерима и донаторима за стратешке приоритете одговора. Све информације о финансирању евидентира Финансијска служба за праћење базе података, која управља ОЦХА и доступна је јавности.

Уједињене нације и њихови хуманитарни партнери тренутно реагују на четири „ЛЗ“ хитним интервенцијама. Ово је класификација глобалног хуманитарног система за одговор на најтеже, велике хуманитарне кризе. Поред тога ОЦХА је надлежна за координацију одговора у Непалу и другим кризним хуманитарним операцијама (Ирак, Судан, Сирија и Јемен).

3.4. Улога Међународне организације за миграције – ИОМ

Међународна организација за миграције је посвећена начелима хуманих и уређених миграција које би користиле мигрантима и друштву. Као водећа међународна организација за миграције, ИОМ делује са својим партнерима у међународној заједници на¹⁸:

- 1) Помоћи у испуњавању све већих изазова у управљању миграцијама;
- 2) Разумевање проблема миграната;
- 3) Подстицање економског и друштвеног развоја кроз миграције;
- 4) Истицање људског достојанства и добробити миграната.

Стратешки фокус ИОМ-а су:

- Да обезбеди сигурану, поуздану, и другу врсту помоћи особама којима је потребна помоћ ИОМ-а;
- Да побољша менаџмент управљања миграцијама и активно поштовање људских права миграната у складу са међународним правом;
- Да понуди стручну, техничку и оперативну помоћ државама међудржавним и невладиним организацијама и другим актерима у циљу изградње националних капацитета и олакшавања међународне, регионалне и билатералне сарадње у области миграционих питања;
- Да допринесе економском и друштвеном развоју држава кроз истраживања, дијалог, изради и имплементацији програма миграције са циљем максимизирања користи од миграција;
- Да подржи државе, мигранте и заједнице у решавању изазова илегалних миграција, укључујући истраживања и анализе о узроцима, дељењу информација и ширењу најбоље праксе као и фокусираност на решења;
- Да промовише, омогући и подржи регионалну и глобалну дискусију и дијалог о миграцијама;

¹⁸ www.iom.int/

- Да помогне државама како би олакшала интеграцију миграната у новој средини и укључивању дијаспоре;
- Да учествује у координисаним хуманитарним одговорима у контексту међуресурских аранжмана у овој области и да пружи миграционе услуге у другим ванредним или пост-крзним ситуацијама, што се односи и на потребе појединца доприносећи његовој заштити;
- Да предузима програме који олакшавају добровољни повратак и реинтеграцију избеглица, расељених лица и миграната и других лица којима је потребна помоћ ИОМ-а, по потреби, узимајући у обзир потребе и забринутост локалне заједнице;
- Да помогне државама у развијању програма, студија и техничке експертизе у борби против кријумчарења миграната и трговине људима, нарочито женама и децом у складу са међународним правом;
- Да подржи напоре држава у области миграција, посебно краткорочних кретања и других врста циркуларне миграције:

3.5. Улога Међународне хуманитарне асоцијације „Лекара без граница“

Лекари без граница су приватна међународна асоцијација, која се углавном састоји од лекара и здравствених радника а такође је отворена за све друге професије које би могле помоћи у постизању њихових циљева. Сви чланови ове организације поштују следеће принципе:¹⁹

- 1) Пружање помоћи становништву у невољи, жртвама природних катастрофа и катастрофа изазваних деловањем човека и жртава оружаних сукоба; без обзира на њихову расу, вероисповест и политичка убеђења;
- 2) Поштује неутралност и непристрасност у име универзалне докторске етике и права на хуманитарну помоћ и тврди пуну и несметану слободу у вршењу својих функција;
- 3) Чланови се обавезују да поштују своје професионалне етичке кодексе и одрже потпуну независност од свих политичких, економских и религијских утицаја;

¹⁹ <http://www.doctorswithoutborders.org/>

- 4) Као волонтери чланови разумеју ризике и опасности мисија које обављају и не траже / очекују за себе и своје сараднике било какву врсту новчане накнаде осим оне коју је само удружење могло да приушти.

Лекари без граница помажу људима широм света где је помоћ неопходна, пружају хитну медицинску помоћ људима погођеним оружаним сукобом, епидемијама, катастрофом или искључењем из здравствене заштите.

У зонама сукоба пружа је медицинска помоћ на основу самих потреба без заузимања страна, и покушава да се дође до најугроженијих људи. Ако зарађене стране виде хуманитарне организације као једне од страна у сукобу мање су шансе да се до угроженог становништва дође, а постоји и могућност напада на саме организације. Један од начина да се независност покаже је да се сва средства неопходна за рад у таквим подручјима добијају од приватних лица, односно не прима се помоћ држава.

Конфликти обично доводе до пораста траума, али могу довести у проблем људе којима је потребна нормална и свакодневна медицинска нега као што су компликације у трудноћи или хроничне болести попут дијабетеса. Такође психолошки стрес и ментална обољења генерално расту, а сексуално насиље је чест симптом сукоба. ЛБГ се труде да попуне ове празнине са искусним лекарима, медицинским сестрама као и логистичком подршком који пружају специјализовану медицинску негу и логистичку подршку.

Лекари без граница тренутно делују у више од 60 земаља широм света тамо где је хитна медицинска помоћ неопходна а нарочито у оружаним сукобима.

Слика бр. 5: Основно обележје Међународне хуманитарне организације „Лекари без граница“

Извор: <http://www.doctorswithoutborders.org> Прилагодила: Аутор

4. МЕЂУНАРОДНЕ ХУМАНИТАРНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

4.1. Појмовно одређење и класификација

С обзиром на стање у међународним односима и пратећим изазовима, претњама и ризицима са којима се суочава савремено друштво на глобалном нивоу, данас у свету постоји и делује велики број хуманитарних организација организованих на националном и наднационалном нивоу.

Националне организације су организације које у свом раду не прелазе оквире једне земље и при томе, поштују норме међународног хуманитарног права. Наиме, иако је подручје њиховог деловања ограничено, неопходно је усклађивање националне законске регулативе, која се односи на њихове активности са међународном регулативом. *Наднационалне организације*, превазилазе националне оквире и делују у угроженим регионима, без обзира на то где се налазе. Настале су као одговор на захтеве савременог света и све већи значај међународне сарадње у области збрињавања цивилног становништва ради постизавања заједничких интереса.

Међународне организације су трајни облик институционализованог општења три или више држава, заснован на вишестраним уговорима, с посебним статусом и сталним органима, у оквиру којих се, на начин предвиђен статутима и другим основним документима организација, одвијају процеси мултилатералног преговарања и заједничког одлучивања држава чланица у одговарајућим областима међународне сарадње.²⁰

Према оснивачу, хуманитарне организације се могу поделити на:

- хуманитарне организације које је основала држава,
- хуманитарне организације које је организовао појединац или група грађана.

Владине хуманитарне организације могу бити националне и наднационалне, али су обавезне да у свом програмском опредељењу и деловању заступају хумане интересе

²⁰ Др Димитријевић, В., и др Рачић, О., *Међународне организације*, „Савремена администрација“, Београд, 1978.

грађана и владе која их је формирала. Те организације се углавном формирају као директан одговор на специфичне случајеве.²¹

За разлику од владиних хуманитарних организација, невладине (приватне) немеђународне и међународне организације састоје се од удружења, установа или појединаца из једне или више земаља, а основане су ради остварења заједничког интереса, који се не састоји од имовинске добити. Број таквих организација је веома велики. Припадност тих организација се некад прикрива да би ефикасност деловања основне групе за притисак била већа, а некада се може видети већ из самог назива невладине организације. Тако, на пример, католичка црква оснива и обједињује више невладиних организација, од којих свака има своје посебне уже циљеве и поља делатности (на пример међународни католички биро за децу, итд.). Иако невладине организације могу бити експонент неке прикривене групе за притисак, исте могу пасти и под утицај одређене државе којој служе као средство за остварење њених државних, а не међународних циљева. Одређени политички циљеви нису у нескладу с делатношћу таквих организација и има их, мање или више свака од њих.

Међународне хуманитарне организације могу да се класификују и условно поделе на основу различитих мерила. Најчешће се деле на основу: територијалне припадности, степена отворености за ступање у чланство међународне организације, трајности, области деловања и овлашћења организације.

➤ На основу *територијалне припадности, формирања и деловања* могу да буду:

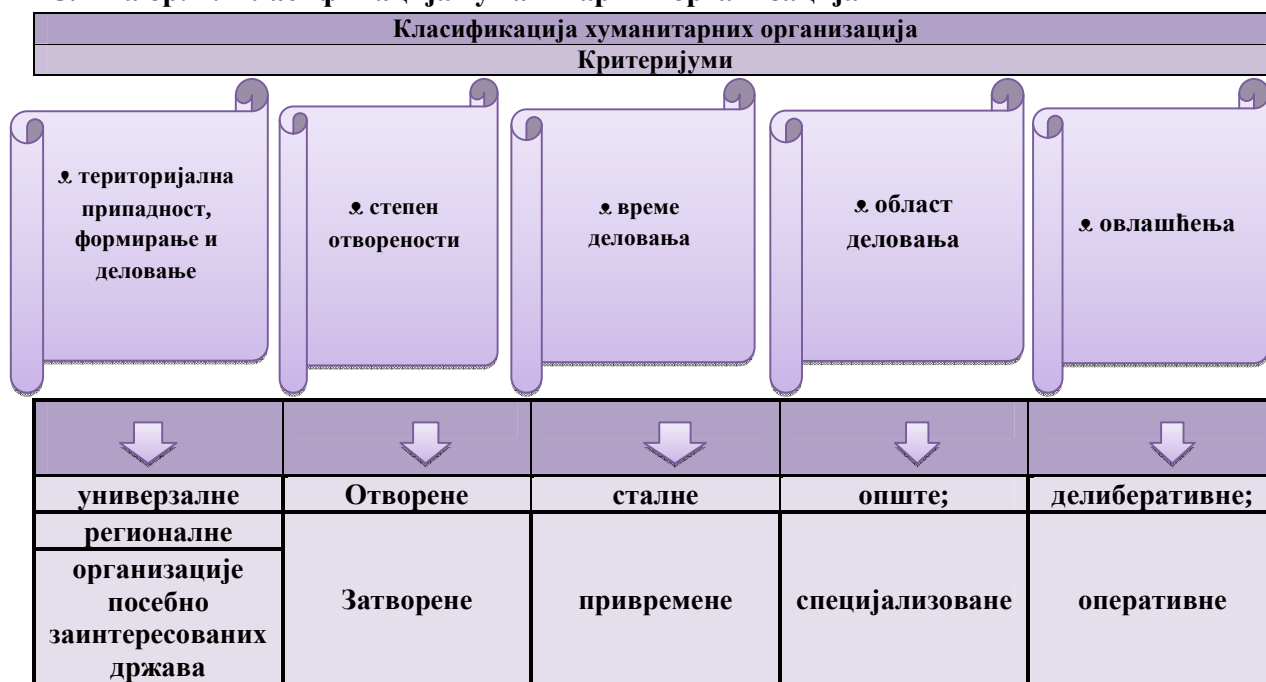
- универзалне (са тежњом да обухвате све државе света);
- регионалне (оне чије је чланство везано за одређена географска подручја);
- организације посебно заинтересованих држава (оне су све затвореног карактера, али у свом чланству обухватају државе из различитих делова света, тако да не спадају нити у универзалне нити у регионалне организације).

➤ Према *степену отворености* деле се на:

²¹ У нашој земљи, као директан одговор на огроман прилив избеглица након распада СФРЈ, Влада Републике Србије формирала је Комесаријат за избеглице Републике Србије.

- отворене (где су државе оснивачи изразиле спремност да примају у чланство и друге државе које то желе, под истим условима и без дискриминације);
- затворене (оне које дозвољавају могућност ступања у чланство за одређене категорије држава или за оне које буду позване).
 - По времену деловања могу бити:
 - Сталне и привремене.
 - На основу области деловања деле се на:
 - Опште и специјализоване.
 - Према овлашћењима могу да буду:
 - Делиберативне (оне које координирају узајамну сарадњу њихових држава чланица), оперативне и наддржавне међународне организације.²²

Слика бр. 1: Класификација хуманитарних организација

Извор: Др. Димитријевић, В., др. Рачић, О., *Међународне организације*, Савремена администрација, Београд, 1978.; Прилагодила: Аутор

²² Др. Димитријевић, В., др. Рачић, О., *Међународне организације*, Савремена администрација, Београд, 1978.

4.2. Принципи и вредности хуманитаризма

Темељне претпоставке хуманитарног рада јесу солидарност, суштинска симпатија према жртвама и антипатија према угњетачима и експлоататорима. Хуманитарна помоћ је ослоњена на вредности и идеале који представљају одговор грађана на неуспех политичких акција.²³

Хуманитарна помоћ такође даје смисао и важност животу оних појединаца који жртвују свој властити комфор, а често и безбедност, да би помогли људима у невољи. То не значи да је њихово поступање само ствар њихове племенитости или милосрђа, већ је заправо хуманитарна помоћ сложена и вишеструка делатност која тежи успостављању нормалног стања у једној битно абнормалној ситуацији, какву представљају хуманитарне кризе - у питању су материјално снабдевање, здравствена заштита, поштовање људских права, па све до иницијатива за помоћ у постконфликтној реконструкцији угроженог подручја, изградње институција и помоћи у његовом будућем развоју.

Принципи хуманитарних активности заправо су услови за остварење хуманитарне помоћи, сходно међународном хуманитарном праву и Женевским конвенцијама (посебно 10. члану IV конвенције) и допунским протоколима. Хуманитарни принципи налажу да се приоритет даје задовољавању основних људских потреба, дугорочној обавези да се финасирају програми за храну, да се помоћ не уручује зараћеним странама, да се поспешује локални капацитет на свим нивоима, да се строго раздвоје војне и цивилне активности и слично.

Сходно томе, основни принципи хуманитарног рада су:²⁴

1) Принцип **хуманости** или солидарности које се дефинише као жеља да се спрече и умање људске патње где год постоје, те да се у контексту глобализације пронађу путеви којима ће се изаћи у сусрет људским потребама и којима ће се заштитити људски живот, здравље и достојанство.

²³ Дулић, Д., *Етика и политика хуманитарне помоћи*, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, јавно предузеће „Службени гласник“, Београд, 2007. стр. 33

²⁴ Исто, стр. 34

2) **Независност** налаже да хуманитарна помоћ мора бити ослобођена политичког, финансијског, идеолошког или војног притиска,²⁵ било од стране државе или донатора, сходно професионалним стандардима и транспарентности.

3) **Аполитичност** ближе одређује принципе независности и непристрасности: хуманитарна помоћ нема мандат да политички посредује или одлучује у некој кризној ситуацији, нити може да преузме политичку одговорност, док политичари треба да преузму одговорност да створе одговарајуће услове - безбедносне, правне и логистичке, у којима ова помоћ може да функционише.

4) **Непристрасност** подразумева да ће помоћ бити указана само на основу потребе, дајући проритет оним најургентнијим потребама појединаца, независно од њихове расе, вере, пола, класе, етничитета и политичких убеђења.²⁶

5) **Неутралност** се не спомиње у Женевским конвенцијама, иако се сматра једним од основних, ако не и основим принципом хуманитарног деловања. Овај принцип налаже да се хуманитарне организације не опредељују ни за једну страну у сукобу, што имплицира етику хуманости, а не саучесништво или поступање у циљу остварења победе једне од зарађених страна.²⁷

6) **„Не нашкоди“** јесте принцип актуелизован од стране САД 1996. године, као противтежа штети коју наносе различити актери у кризном подручју – трговином ретким металима, дијамантима, егзотичном дрвеном грађом (тиковина, абонос), дрогом, оружјем – у циљу одржавања „ратне економије“.

7) **Универзалност** заправо утемељује све вредности хуманитарзма, предвиђа да је хуманитаризам у свим културама признат као нешто што је само по себи вредно.

Листа међународних хуманитарних организација је изразито дугачка и разноврсна у погледу деловања истих, те ће из наведеног разлога у овој, као и у 3. тачки овог рада бити поменуте и обрађене следеће хуманитарне организације:

1. Лекари без граница – Doctors Without Borders,
2. Светска здравствена организација – World health Organization (WHO),

²⁵ Françoise Bouchet-Saulnier, *The practical guide to humanitarian law*, 1st English language edition, Langam, Md.: Rowman & Littlefield Publishers, 2002, стр.140

²⁶ *The Fundamental Principles of the Red Cross and Red Crescent*, 1 July 1996, <http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/html/>

²⁷ Françoise Bouchet-Saulnier, *op.cit.*, *cmp.* 141.

3. Међународни комитет Црвеног крста – International Committee of the Red Cross (ICRC),
4. Међународна федерација друштва Црвеног крста и Црвеног полумесеца – International federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC),
5. Међународна организација за миграције - International Organization for Migration (IOM),
6. Светски програм за храну - World Food Programme (WFP) ,
7. Фонд Уједињених нација за децу - United Nations Children's Fund (UNICEF),
8. Високи комесаријат Уједињених нација за избеглице - United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR),
9. Канцеларија Уједињених нација за координацију хуманитарних послова - United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA).

4.3. Правни оквир хуманитаризма

Фундаментална људска права као и имунитет небораца у току рата представљају принципе који су подробно развијени у међународном праву, па је њихов правни статус јасан. Међутим, ствари стоје нешто другачије са везом хуманитарне помоћи и међународног хуманитарног права, утолико што постоје одређене сиве зоне или барем неке нејасноће.²⁸

Међународно хуманитарно право или *право оружаног сукоба* је посебна грана међународног права која регулише питања оружаних сукоба. Сврха међународног хуманитарног права је да обезбеди поштовање општих принципа човечности у ситуацијама међународног оружаног сукоба и (у мањем степену) унутрашњег оружаног сукоба.

Оно не настоји да „обезакони“ рат, већ покушава да спречи стране да поступају с беспотребном суровношћу и немилосрдношћу, те да пружи основну заштиту онима који

²⁸ Дулић, Д., *Етика и политика хуманитарне помоћи*, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, јавно предузеће „Службени гласник“, Београд, 2007. стр. 51

су изложени највећем ратном дејству. Међународно хуманитарно право има две гране: *жневско право*, које настоји да заштити војна лица онеспособљена за борбу, те лица која не учествују у непријатељствима, и *хашко право* или *ратно право*, које одређује права и обавезе зараћених страна у вођењу операција и поставља границе у избору средстава и метода вођења рата.

Међународно хуманитарно право примењиво је у две ситуације.

1. *Међународни оружани сукоби*. У таквим ситуацијама примењују се *Женевске конвенције* и *Допунски протокол I*. Они штите свако лице или категорију лица која не учествују активно или су престала да учествују у непријатељствима, тј. обухватају рањено, болесно војно особље, које је претрпело бродолом у рату на копну или мору, те припаднике медицинских служби оружаних снага, ратне заробљенике, цивиле (на пример: стране цивиле на територији страна у сукобу, укључујући и избеглице, цивиле на окупираним територијама, цивилне затворенике и заробљенике, медицинско и религијско особље или јединице цивилне заштите).

Ратови националног ослобођења, дефинисани у члану 1. Протокола бр. 1, класификовани су као међународни оружани сукоби.

2. *Оружани сукоби који немају међународни карактер*. Скуп правила примењиваних у случају сукоба који немају међународни карактер садржан је у заједничком члану 3. Женевских конвенција од 12. августа 1949. године.

Такође, у Преамбули *Протокола II*, наведено је да „у случајевима који нису обухваћени важећим правом, људско биће остаје под заштитом принципа човечности и захтева јавне свести“. Ово је такозвана *Мартенсова клаузула*, која указује да се на сукобе који немају карактер међународних сукоба правила *обичајног међународног права* могу примењивати изнад и изван постојећих правила из споразума.

Године 1968., Генерална скупштина Уједињених нација усвојила је *Резолуцију 2444*, којом прихвата „необходност примене основних хуманитарних принципа у свим оружаним сукобима“; као и *Резолуцију 2675* донету 1970. године о „Основним принципима за заштиту цивилног становништва у оружаном сукобу“, поново подсећајући на ове принципе.

Међународно хуманитарно право се, како је наведено често дели на две целине или гране: „хашко“ и „женевско“ право.²⁹ Хашко право се односи на понашање док траје непријатељство, кодификовано у низу декларација и споразума који су уследили након Прве мировне конференције у Хагу 1899. године. Најважнији принцип хашког права односи се на ограничавање права зараћених страна да користе било какав начин којим ће нашкодити непријатељу. Принцип разликовања између цивилних и војних циљева (мета) такође има корен у овом праву.

Четири Женевске конвенције из 1949. године представљају најпотпунију формулацију женевског права. Ове конвенције не садрже ништа о понашању току непријатељства, већ се баве понашањем према жртвама рата. Прве две конвенције односе се на третман рањеника и болесних припадника оружаних снага и то Прва конвенција се бави ратом на копну, а Друга ратом на мору. Трећа конвенција се односи на поступање према ратним заробљеницима, док се Четврта конвенција односи на поступање према цивилима, посебно оним који су под непријатељском влашћу. Дакле, указивање помоћи цивилном становништву потпада под четири Женевске конвенције, два допунска протокола као и заједнички члан 3.

4.4. Међународно хуманитарно право и хуманитрне агенције

Сходно правној доктрини, када једна држава ратификује Конвенције или протоколе, одредбе које се односе на унутрашње ратове тичу се и недржавних актера који учествују у сукобу. Релевантни обичајни принципи обавезиваће било коју од страна или недржавних актера укључених у унутрашњи сукоб, чак и ако није инволвирана ниједна држава.

Стога се не може изричито рећи да Женевске конвенције признају право или намећу обавезе хуманитрним агенцијама. Конвенције се овим актерима једноставно не обраћају. Чланови Конвенција који се односе на помоћ цивилима, пре описују ситуације у

²⁹ Ова два права могу се сматрати као *ius in bello*. Можда је међународно хуманитарно право непрецизан термин, али такође може да укључи *ius ad bellum* – употребу силе у међународном праву – као и право које се односи на разоружање итд. Овде се користи уже значење.

којима државе морају допустити да се таква помоћ укаже цивилима који су под њеном јурисдикцијом, као и услове које имају право да наметну оваквој помоћи.

Ипак, без обзира на наведено, Конвенције помажу хуманитарним агенцијама на два начина: прво, ако је помоћ допуштена под извесним условима и ако агенције поштују ове услове, онда оне имају право да инсистирају да имају приступ угроженом становништву. Друго, испитивање услова под којима се мора допустити указивање помићи може да пружи путоказ агенцијама које се боре са проблемима како да оперишу усред сукоба.

Писци Конвенција су прихватили да државе не би требало да допусте хуманитарним агенцијама да пролазе кроз њихову територију ако би то донело неку предност непријатељу. Услови које државе имају право да наметну имају за циљ да умање, или пак отклоне, утицај помоћи на продужетак сукоба. Овај циљ прихватају и савремене хуманитарне организације, свесне колико саме могу да утичу на равнотежу снага и продужетак сукоба. Стога и саме Конвенције, као и правна доктрина која се односи на одредбе помоћи, могу помоћи принципима хуманитаризма које савремени актери настоје да осмисле за себе.

ЗАКЉУЧАК

Улога међународних хуманитарних организација у рату може се сматрати као један од најзначајнијих видова заштите и пружања хуманитарне помоћи угроженом становништву. У ситуацијама као што је рат, цивилно становништво је најугроженије, ускраћене су његове основне животне потребе (у води, храни, електричној енергији итд), што све доводи до отежаних здравствених и социјалних услова за живот и што као последицу има појаву разних болести.

Несреће које могу да погоде становништво на таквим подручјима поред наведених обухватају и губитке у породици, рањавања, тешке трауме и губитак домова, што на крају неминовно доводи до миграција великог броја цивила. Тако улога хуманитарних организација обухвата читав циклус помоћи, најпре у виду хитне хуманитарне помоћи, преко збрињавања, па све до интеграције миграната и повратника.

Нажалост рад ових организација данас подразумева и одређене тешкоће које се свакако одражавају и на њихов рад. Ту се пре свега мисли на угроженост самих припадника због природе ситуације, проблема на терену, проблема у снабдевању неопходним средствима где се као најзначајнији проблем, с обзиром да се таквим наступом крше основни принципи хуманитаризма, издваја чињеница да поједине земље тежећи да остваре сопствене интересе на подручју које је под радним околностима, намећу своју вољу кроз наступања са позиција силе или у смислу обезбеђивања неопходних средстава странама које они фаворизују.

У таквим околностима рад хуманитарних организација који је довољно угрожен, додатно се отежава. Због тога потребно је пре свега схватити озбиљност ситуације у којој се савремени међународни односи налазе због чега и долази до оружаних сукоба, као и улагање напора да хуманитарни рад заиста и искључиво почива на основним принципима хуманитаризма, искључиво са циљем да се угроженом становништву пружи неопходна и адекватна помоћ и заштита, како би се на крају оствариле мисије ових организација.

Литература:

Вишњић, Д., „Појам оружане борбе“, ВИНЦ, Београд, 1998;

Димитријевић, В., Рачић, О., „Међународне организације“, „Савремена администрација“, Београд, 1978;

Дулић, Д., „Етика и политика хуманитарне помоћи“, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Јавно предузеће „Службени гласник“, Београд, 2007;

Мишовић, С., „Системи одбране“, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд, 2013;

Мркић, С., Прелевић, М., Беговић, А., „Теорија о рату“, ВИЗ, Београд, 1981;

Ровер де С., „Служити и штитити“, Међународни комитет Црвеног крста, Женева, 1998;

Стајић, Љ., „Основи система безбедности“, Универзитет у Новом Саду, Правни факултет, Нови Сад, 2013;

Françoise Bouchet-Saulnier, „The practical guide to humanitarian law“, 1st English language edition, Langam, Md.: Rowman & Littlefield Publishers, 2002.

Конвенције:

Женевска конвенција 1949;

Конвенција о правима детета 1959.

Статут:

Статут Међународног покрета Црвеног крста и Црвеног полумесеца.

Протоколи:

Допунски протокол Женевске конвенције 1977;

Опциони протокол уз Конвенцију о правима детета 2000.

Интернет сајтови:

<http://www.icrc.org/>;

<http://ckkv.org.rs>;

<http://unhcr.ch>;

<http://who.int/>;

<http://wfo.int>;

<http://wfo.org>;

<http://unocha.org/>;

<http://iom.int/>;

<http://doctorswithoutborders.org>.